

FORMÁDI KATALIN – LŐRINCZ KATALIN

Rendezvények a világjárvány és a gazdasági kihívások korában: a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa Program tapasztalatai

Events in the age of pandemic and economic challenges: the experience of the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture Programme

•
SZERZŐK:

FORMÁDI KATALIN, egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete, Marketing Intézeti Tanszék, formadi.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0002-2043-6309

LŐRINCZ KATALIN, egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete, Turizmus Intézeti Tanszék, lorincz.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0001-6750-7146

JEL kód: D81, D91, E21

Kulcsszavak: kockázat és bizonytalanság • PwC kockázatmenedzsment modell

• Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program • fesztiválok

Absztrakt: A pandémia, a gazdasági-társadalmi kihívások jelentős hatással voltak a rendezvényiparra is, melyek a szabadidős fesztiválok újratervelését, a felmerülő kockázatok és bizonytalanságok rugalmasabb menedzselését eredményezték. Jelen tanulmány a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program keretében a 2021-2022-ben megrendezett fesztiválok szervező oldali tapasztalatait vizsgálja, a PwC kockázatmenedzsment modellel alkalmazva. A primer kutatás strukturált interjúkra támaszkodik, mely különböző tematikájú és helyszínű fesztiválok szervezői tapasztalatait mutatja be.

AUTHORS:

KATALIN FORMÁDI, associate professor, University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, formadi.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0002-2043-6309

KATALIN LŐRINCZ, associate professor, Vice-dean, University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, lorincz.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0001-6750-7146

JEL code: D81, D91, E21

Keywords: risks and uncertainty • PwC Risk Management Model
• Veszprém-Balaton2023 European Capital of Culture Programme • festivals

Abstract: Influenced by the pandemic and concurrent economic-social instability, the event industry has faced substantial challenges, prompting a reimagining of leisure festivals and a more adaptable approach to managing risks and uncertainties. This research investigates the organizational experiences of festivals conducted during 2021-2022 as part of the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture Programme, utilizing the PwC risk management model. Primary data collection is based on structured interviews, providing insights from organizers of diverse festivals in terms of theme and location.

BEVEZETÉS

2020-ban a Covid19 vírus megjelenése és globális elterjedése jelentős hatással volt a turizmusra, beleértve a rendezvények és fesztiválok piacát is. A világvárvány jelentős társadalmi és gazdasági változásokat okozott, melyek közül a turizmus szektor szempontjából a mobilitási és utazási korlátozások, valamint a szigorú ellenőrzési és társadalmi távolságtartási intézkedések emelhetők ki (Keller et al., 2022). A világvárvány rávilágított a rendezvényipar sebezhetőségére is (Janiszewska et al., 2021; Dragin-Jensen et al., 2022). Az üzleti jellegű rendezvények mellett számos programot és fesztivált kellett törölni, teljesen újratervezni vagy határozatlan időre elhalasztani.

A turisztikai ágazatot különösen érzékenyen érintette az Európai Unióval kapcsolatos rendezvényszervezési tilalom (Keller – Tóth-Kaszás, 2021): az első hullámban 18 ország, majd további 14 ország tiltott be minden sport-, szabadidős és családi rendezvényt. A rendezvény- és fesztiválszervezők egy bizonytalan és gazdaságilag jelentősen zsugorodó környezetben, folyamatosan változó korlátozások és egészségügyi előírások betartásával próbálták a meghirdetett programokat lebonyolítani vagy átütemezni. A fesztiválok reziliens menedzsment döntésekkel, rugalmas üzleti modell alkalmazásával tudták túlélni a világvárvány okozta válságot (Formádi et al., 2021; Bachman – Hull, 2021; Smits, 2021).

A világjárvány lecsengését követően újabb kihívásokkal szembesült az ágazat: a gazdasági növekedés megtorpant, majd 2022. február végén orosz invázió indult Ukrajna ellen. A külső környezet változása jelentős árnövekedést okozott nemcsak az energia-, a szállítás, a közlekedés, az élelmiszerárak, de a munkaerőpiac, a munkabérek és szolgáltatási költségek terén is (Szegevári, 2022). A gazdasági-társadalmi környezet kiszámíthatatlansága kihatott a tervezés, a megvalósítás, illetőleg a kockázatkezelés módjára is (Pálné Kovács, 2023).

Jelen tanulmány a korábbi világjárvány és az azt követő gazdasági kihívások hatását vizsgálja a PwC (2020) kockázatmenedzsment modell nézőpontján keresztül a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa Program (továbbiakban: VEB2023) térségben szervezett fesztiválok esetén. A VEB2023 programból a primer kutatási mintába öt különböző tematikájú és helyszínű rendezvény került be, melyek (időrendi sorrendben) a Magyar Mozgókép Fesztivál, a Művészetek Völgye, a Veszprémi Utcazene Fesztivál, a Bakony 200 és a Bakony Expo. A tanulmányban alkalmazott kvalitatív kutatási módszertan keretében 19 strukturált interjú készült a rendezvényszervezőkkel, döntéshozókkal. Ezek segítségével a fesztiválszervezőknek a gazdasági-társadalmi kockázatok kezelésére vonatkozó stratégiájáról, intézkedéseiről gyűjtöttünk adatokat.

A cikk a következő logika szerint épül fel: a szakirodalmi áttekintés a hazai fesztiválok kapcsán felmerülő kihívásokkal, kockázatokkal foglalkozik. A módszertani fejezet a kvalitatív kutatás célját és főbb kérdéseit ismerteti. Az eredmények fejezet tartalmazza a kiválasztott fesztiválszervezőkkel készített strukturált interjúk eredményeit, mely során a szerzők a PwC (2020) kockázatmenedzsment modelljét és négy pillérét (1: felismerés, 2: védelem, 3: reakció, 4: helyreállítás) adaptálják. Az összefoglalóban azokat a tanulságokat vontuk le, amelyeket a döntéshozók, a fesztivál- és rendezvényszervezők a gazdasági-társadalmi kihívások esetén hangsúlyoztak. A következtetések a külső kockázatok kezelésére és a fesztiválok jövőbeli (fenntarthatóbb) kezelésére vonatkoznak.

ELMÉLETI HÁTTER

A fesztiválok a 21. században népszerű találkozópontok, amelyek egyszerre kínálnak lehetőséget a mindennapi rutin elhagyására, feltöltődésre, szabadságra és barátokkal való találkozásra. Ezek az események társadalmi, gazdasági és kulturális szempontból is jelentősek (Gursoy et al., 2004; Ásványi – Márta, 2016), és erőteljesen hozzájárulnak a helyszín identitásának kialakításához (Rentschler – Lee, 2021), valamint növelik a desztináció imázsát.

A fesztiválok szerepe a fenntarthatósági szemlélet terjesztésében

A fesztiválszervező szakma az utóbbi időben jelentős változásokon ment keresztül: egyrészt a helyi léptékű, kisebb volumenű eseményekre nagyobb hangsúlyt fektetnek (Gold – Gold, 2021; Rentschler – Lee, 2021), másrészt az *érdekeltek közötti együttműködés* is fontosabbá vált (Orea-Giner et al., 2022). Duffy és Mair (2021) szerint a fesztiválszervezők már a világjárvány előtt is számos kihívással szembesültek, úgymint az éghajlatváltozásból eredő kockázatok, a technológia használata, melyeket az elmúlt időszak globális eseményei tovább

erősítettek. Mindezek hatására az olyan értékek, mint a fenntarthatóság, a társadalmi igazságosság és az empátia várhatóan egyre inkább felértékelődnek (Salzburg Global Seminar, 2021).

Ahogy korábbi tanulmányunkban (Ernszt et al., 2022) is bemutattuk, a fesztiválokat látogatók attitűdje és elvárásai is formálódtak, részben a tudatosabb fogyasztás és a környezet iránt megnövekedett tisztelet miatt, másrészt pedig a járvány utáni tapasztalatok, intézkedések hatására is (Ye et al, 2020).

A fesztivál- és rendezvényszervezők reagálnak ezekre a kihívásokra (kreatív és kulturális program, gyerekprogram, könnyűzene, bor- és gasztronómia, workshop, fenntarthatóság, spiritualitás, társadalmi felelősségvállalás): a gazdasági megfontolások mellett a fenntarthatóság társadalmi és környezeti aspektusait kiemelten kezelik (Formadi et al., 2022; Lőrincz et al., 2021).

A fenntarthatósági törekvések sora jelent meg a fesztiválokon, kiemelt szerepet kapott a hulladék mennyiségének csökkentése; a keletkező hulladék szelektív módon való gyűjtése, kezelése, újrahasznosítása; a vízfogyasztás csökkentése; ingyenes csapvízhasználati lehetőség, egyszer használatos műanyagok mellőzése, húsmentes kínálat, helyi termékek előtérbe helyezése és a természeti és épített környezet védelme és szükség esetén helyreállítása (Formadi et al., 2022). A fesztiválok fenntarthatósági törekvései, indikátorai a három pillér – természeti-társadalmi és gazdasági aspektusai – mentén szépen kirajzolódnak, melyet korábbi cikkünkben (Ernszt et al., 2022) összefoglaltunk.

A keresleti oldalán a látogatók, a fesztiválozók hozzáállása és elvárásai is megváltoztak a fokozott környezettudatosság és a Covid19 intézkedések miatt (Chi et al., 2021; Ye et al., 2020). A fizikai jólét (egészségügyi ellátás, biztonság, élelmezésbiztonság stb.) mellett a fesztiválokon a társadalmi és pszichológiai jólét (szórakozás, kikapcsolódás, az öröm és nosztalgikus pillanatok stb.) is egyre fontosabbá vált (Kang – James, 2007; Ryff – Keyes, 1995; Packer – Ballantyne, 2010). A fesztiválok a helyiek számára közösségépítő, élményszerzési lehetőséget jelentenek, amely hosszabb távon összekovácsolja a közösséget, büszkévé teszi a helyi lakosokat és identitásteremtő erővel bír, valamint pozitív hatást fejt ki a fesztivállátogatók és helyiek életminőségére is (Formadi – Hunyadi, 2019).

A kihívások és kockázatok kezelése a fesztiválokon: kockázatmenedzsment

Az elmúlt időszakban a fesztiválokat érintő kihívások a pandémiával kezdődtek, ugyanakkor a bizonytalanság, a gazdasági válság a világvárvány elmúltával továbbra is jelen van. A környezeti, társadalmi és gazdasági kockázatok (infláció, katonai konfliktus) kezelése a turizmus és szabadidő-ipar döntéshozói számára operatív és stratégiai szinten egyaránt ad feladatot. A Covid19 világvárvány gyökeresen megváltoztatta a mindennapi életet (közösségi/társasági távolságtartás, mobilitás drasztikus csökkenése, távmunka, digitális oktatás), a pandémia visszaszorítására tett intézkedések pedig a rendezvények, fesztiválok szervezésére is hatást gyakoroltak.

A változások a gazdaságot, ezen belül a rendezvényipart is érintették: általánossá vált például a mobilfizetés, a virtuális számlák igénye, valamint felgyorsult az infláció: az áruk, az energia és a szolgáltatások árának emelkedése (Monge – Lazcano, 2022). Jelentős válto-

zások történtek a fogyasztási szokásokban (Chi et al., 2021; Billore – Anisimova, 2021), melyek hatást gyakoroltak a szabadidős költésre, motivációra is (Davies, 2021). A pandémia alatt számos fesztivált elhalasztottak vagy töröltek, és jónéhány kreatív eseményt online rendeztek meg (Hanzlík – Mazierska, 2021; Rentschler – Lee, 2021; Khlystova et al., 2022). Mindezek következtében a rendezvényszervezők is munkaerőhiánnyal szembesültek. A világjárvány még inkább ráirányította a figyelmet a fesztiválokkal kapcsolatos különböző kihívásokra, kockázatokra (Petrova – Tairov, 2022): úgymint a biztonság (Drury et al., 2021; Boccia, 2020; Janiszewska et al., 2021; Xiaoting et al., 2022), az utazási korlátozások és az egészségügyi előírások (Rahman et al., 2021), valamint a felelős és fenntartható fesztivállátogatói magatartás (Rowen, 2020; Hutte et al., 2022) kérdéskörére.

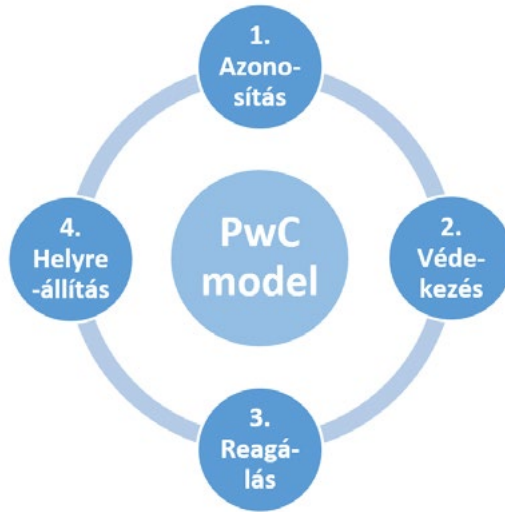
A világjárvány okozta válság és a gazdasági kihívások arra kényszerítették a desztinációkat és benne a fesztiválszervezőket is, hogy újradefiniálják fesztiváljukat, újragondolják küldetésüket, és felkészüljenek a váratlan helyzetekre. A Covid19 kockázatainak mérséklésére több modellt is kidolgoztak, amelyek a korábbi kutatásokra és tanulságokra támaszkodnak (Aldao et al., 2021; Hanstad, 2012; Leopkey – Parent, 2009a, 2009b). Dragin-Jensen et al. (2022) a rendezvényipar ellenállóképességének modelljét javasolja, az innovációra összpontosítva, három szakaszra osztva azt: fenntartó, adaptív és átalakító innováció.

A fesztiválszervezők a kockázatok kezelését különbözőképpen oldhatják meg: proaktívan, előzetesen felmérve a lehetséges kockázatokot és azok kezelését, illetve utólagosan kezelve a már felmerült kockázatokot. Létezik egy kockázatmenedzsment modell (PwC, 2020), amely rugalmas és átfogó megközelítése a kockázatkezelésnek, segítve a szervezeteket abban, hogy megalapozott döntéseket hozzanak a kockázatokkal kapcsolatban, és hatékonyan osszák el erőforrásaikat. A modell használatával a szervezetek proaktívan kezelhetik a kockázatokot, és erősíthetik rugalmas ellenállóképességüket, hogy minél hatékonyabban reagáljanak a jövőbeli kihívásokra. Ezt a modellt széles körben használták a Covid19 kockázatok mérséklésére a turizmus és a csúcstechnológiával felszerelt intelligens városok különböző környezetében (PwC, 2020). A PwC modellt okos városok esetében (pl. Bécs, Szingapúr és Helsinki) alkalmazták a Covid járvány negatív hatásának csökkentésére (Petrova – Tairov, 2022).

A PwC modell (*1. ábra*) úgy épül fel, hogy a kockázatmenedzsment négy kulcsfontosságú lépését követve bármely kihívás, válság esetén alkalmazható, melyet a rendezvényekre alkalmazva mutatunk be. A hatékony kezelést úgy kell kidolgozni, hogy bizonyos intézkedések állandóak legyenek, míg mások készen álljanak arra, hogy a válság különböző hullámai során aktiválhatók legyenek. A PwC modell négy fő pillére a következő:

1. *Azonosítás* (Detect) – a kihívások, fenyegetések és veszélyek előrejelzése; a kockázati mutatók felülvizsgálata;
2. *Védekezés* (Protect) – az érzékeny területek erősítése;
3. *Reagálás* (React) – hatékony reagálás és ellensúlyozás, a kockázatok csökkentése;
4. *Helyreállítás* (Restore) – a működéshez kulcsfontosságú tényezők azonosítása és tanulságok alkalmazása a jövőbeli döntésekben.

1. ábra: A PwC kockázatkezelési modell
Figure 1: PwC Risk Management Model

*Forrás: saját szerkesztés.
Source: own editing.*

KUTATÁSI MÓDSZERTAN

Primer kutatásunk a kínálati oldal kockázatmenedzsment vizsgálatára irányult: kvalitatív módszertant (strukturált interjúk) alkalmaztunk, és 2021–2022 között 19 rendezvényszervező és döntéshozó véleményét gyűjtöttük össze. A vizsgálatba bevont fesztiválokat, eseményeket a VEB2023 területéről választottuk ki.

A szakértői interjúalanyok mindegyike a fesztivál- és rendezvényszervező csapat tagjaként dolgozott, a főszervezők ajánlása alapján kerültek a mintába. Az interjúalanyok eltérő területeket képviseltek, úgymint a programszervezés, a marketingkommunikáció, a technológia, a logisztika és a vendéglátás. A szakértői interjúkat 1-2 héttel a fesztiválok, rendezvények után készítettük, és a szervezőknek a már lezajlott programokkal kapcsolatos tapasztalataira összpontosítottunk.

A szakértői interjúalanyokhoz intézett kérdéseket szisztematikusan állítottuk össze egy olyan útmutató segítségével, amely a kockázatkezelésre, az új kihívásokra, fenntarthatósággal is összefüggő változásokra, jövőbeli újításokra koncentrált. A strukturált interjúk elemzése során részben összefoglaltuk azok tartalmát, részben pedig felhasználtuk az interjúalanyok pontos megfogalmazását. Az interjúalanyok anonimitásának megőrzése érdekében, a fesztivál szervezőinek véleményét „*idézőjelbe tett dőlt betűs*” írásmóddal jelöltük, nem írtuk ki külön az „interjúalany” hivatkozásokat.

A tanulmány célja a következő kutatási kérdések megválaszolása:

- **RQ1:** A fesztiválszervezők szemszögéből nézve melyek voltak az előző évekhez képest felmerült jelentősebb kockázatok, kihívások és változások a fesztiválokon? (*Azonosítás*)
- **RQ2:** Hogyan látják a fesztiválszervezők a látogatói igények változását: érkezett-e a látogatók irányából bármilyen igény, amire a fesztiválszervezőknek választ kellett adniuk? Milyen újításokat vezettek be? (*Védekezés*)
- **RQ3:** Melyek a fesztiválok legfontosabb tanulságai és pozitív eredményei? Hogyan reagáltak a fesztiválszervezők a változásokra? (*Reagálás*)
- **RQ4:** Hogyan látják a fesztiválok, szabadidős rendezvények jövőjét a bizonytalanság korában? Milyen szerepet játszik a menedzsment a kockázatok és kihívások kezelésében? (*Helyreállítás*)

KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A tanulmány a kockázatmenedzsment modell négy kulcsfontosságú lépésén keresztül elemezte a fesztiválok különböző aspektusait.

Új kihívások a rendezvényeken – „azonosítás”

A kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy az előző évekhez képest voltak-e új kihívások, változások a fesztiválokon, beazonosítva az előző évekhez képest megjelenő új kockázatok, nehézségeket (RQ1). A kutatási eredmény alapján kirajzolódott, hogy a pandémia elmúltával is számos kihívással néztek szembe a fesztiválszervezők (2. ábra).

- Az egészségügyi kérdések mellett az elszabaduló árak, az infláció okozott jelentős problémát. Bár előre terveztek a fesztiválszervezők, de *„vannak olyan mozgó költségek egy fesztivál életében, amelyek akkor jelentkeznek, amikor maga a fesztivál kezdődik (például a szállítási díjak, akár a logisztikai költségek, az üzemanyagárak közel a három-négyszeresére nőttek).”*
- A drasztikus áremelkedés okozta nehézségeket valamennyi fesztivál esetében említették az interjúkban: *„A fesztiválok esetén kiemelt szerepe van az infrastruktúrának, ehhez járult hozzá, hogy a kitelepülők és a nyersanyag is jóval magasabb összegbe került.”* *„A szolgáltatások (fuvar, benzín) nagyon sokat drágultak.”*
- A nyersanyagok, alapanyagok árának elszabadulása a jegyár-képzés (belépőjegyek), illetve a gazdasági megtérülés terén is komoly kihívásként jelent meg. A költségek növekedéséhez hozzájárult az a tény is, hogy az EKF által támogatott eseményeknél kötelező lett a műanyagmentesség. Az egyik interjúalany megfogalmazása szerint *„alapvetően már hét éve elvárás az egyszer használatos műanyagok mellőzése, de most már sokkal kevesebb alternatíva volt”*.
- Bár nem újkeletű probléma, de 2022-ben is határozott kihívásként jelentkezett a munkaerőhiány: *„Nagyon nehéz a technikai/tervezői szakmában jó munkaerőt kapni.”*

- Az elmúlt évekhez képest enyhébben jelent meg a közlekedésből, mobilitásból eredő bizonytalanság, de több interjúalany is beszámolt róla: „Kicsit nagyobb volt a bizonytalanság, a nagy repülőgép-lemondások miatt (háború, benzináremelkedés stb.), de végül csak egy fellépő nem tudott eljönni. Ez nekünk volt inkább mentális stressz.”
- Olyan válaszok is születtek, amelyekben azt hangsúlyozták, hogy a fesztiválok sok szempontból visszatérhettek a pandémia előtti időkben megszokotthoz: „A rendezvény visszatért az eredeti keretei közé: a helyszínek számát, a résztvevő érdeklődők tömegét illetően egyaránt.”

2. ábra: A fesztiválszervezők legnagyobb kihívásai
Figure 2: The Biggest Challenges for Festival Organizers

Bizonytalanság és tervezési nehézségek	Szervezési feltételek változása	Költségek emelkedése
<p>Újabb kihívások lelki feldolgozása (magunk mögött hagyni a kríziseket)</p> <p>Biztonságérzet megrendülése</p> <p>Újra nagyobb hozzáférés a kultúrához - rövidebb tervezési idő</p> <p>Közönségszervezés és jegyértékesítés bizonytalansága (látogatók döntési ideje csökken)</p>	<p>Inflációhoz kapcsolódó szervezési változások és nehézségek</p> <p>Többletmunka – újratervezés és alkalmazkodás</p> <p>Új előírások bevezetése (pl. műanyagmentesség)</p> <p>Egészségügyi biztonságra nagyobb hangsúly, tervezés szükségessége</p> <p>Munkatársak megtartása</p>	<p>Általános áremelkedés</p> <p>Létszám- és anyagi korlát (kevesebb látogató) miatt kisebb bevételek</p> <p>Folyamatos szakemberhiány miatti költségemelkedés</p> <p>Megnövekedett anyagi terhek</p> <p>Pénzügyi támogatás csökkenése, új szponzorok keresése</p>

Forrás: saját szerkesztés.
Source: own editing.

Keresleti igények változása – „védekezés”

Második kutatási kérdésünkben (RQ2) megvizsgáltuk, hogy miként látják a fesztiválszervezők a látogatói igények változását: érkezett-e a látogatók irányából bármilyen igény, amire a fesztiválszervezőknek választ kellett adniuk? Milyen újításokat vezettek be, illetve hogyan tudtak reagálni a legnagyobb kihívásokra?

- Az egyik legnagyobb gondot okozó áremelkedést a szervezők úgy tudták áthidalni, hogy „alapvetően mindig biztonsági játékkal játszzák a fesztiválszervezést, tehát a költségetést úgy állítják össze, hogy van benne mindig tartalék, hogy a váratlan kiadásokat tudják kezelni”.
- A világhírű nyomán megváltozott a fesztiválok és rendezvények iránti kereslet, de a tendenciák nem egyértelműek. A fesztiválszervezők túlnyomórészt arról számoltak be, hogy a fesztiválok iránt egyre nagyobb az érdeklődés.

- A látogatók motivációja a szabadidős eseményeken a kikapcsolódás, szórakozás, feltöltődés és a (világjárvány hatásai, gazdasági nehézségek elől való) „menekülés”.
- A látogatók életkora és érdeklődési körében van némi változás: egyrészt fiatalabb lett a közönség, másrészt pedig a fesztivállátogatók új műfajok, rendezvénytípusok (pl. újcirkusz, filmművészet) iránt is érdeklődnek (ahol erre van lehetőség).
- Az egyik fesztivál szervezője arról nyilatkozott, hogy miután a fesztiválon belépőjegyet kell fizetni, ezt a lehető legegyszerűbb, látogatóbarát módon oldják meg: *„Célként tűztük ki, hogy legyen olyan a rendszer a látogatóknak, ami egyszerű, könnyen kezelhető és trendi.”*
- A pénzügyi támogatás csökkenése miatt fontos új szponzorok bevonása, ezt pedig egyre sikeresebben tudják összeegyeztetni a fesztiválon megjelenő stakeholderek érdekeit is figyelembe véve: *„Az érdekeket, elvárásokat össze kellett simítani. Szerintem ez az a pont, ahogy megyünk előre így az évek során, úgy egyre jobban megy.”*
- Az egyik interjúalany kifejtette, hogy egyes programok helyszínét és kommunikációját szeretnék újragondolni, hiszen a programok kiváló színvonala ellenére nem vonzották a várt látogatószámot. Felmerült a szervezésben egyetemi hallgatók nagyobb mértékű bevonása, valamint a bérlet- és jegyrendszer feltételeinek még markánsabb kommunikációjának szükségessége.
- Egy másik válaszadó arra utalt, hogy a látogatók részéről az alapvető igény nem változott: szeretnék jól érezni magukat. A korábban már felmerült, szállásokkal kapcsolatos problémákat sikerült megoldani már tömegközlekedés megszervezésével: *„a szállások nagyon hamar elfogytak a környező településeken; és ahhoz, hogy messzebb tudjanak szállást foglalni – akár Veszprémben, akár Tapolcán –, ahhoz az kell, hogy el lehessen jutni oda tömegközlekedési eszközzel.”*

Újítások és tanulságok a rendezvényeken – „reagálás”

A kutatási kérdés részeként (RQ3) azt is feltérképeztük, hogy milyen újításokat vezettek be a fesztiválszervezők:

- Az egyik fesztivál esetében egy, a szervezést segítő szoftver alkalmazását vezették be. Ez nem csak a szervezőket, de a résztvevőket, vendégeket is segíti: egy olyan platformként szolgál, amelyen keresztül a szervező csapattal bármiről tudnak kommunikálni. *„Kifejezetten az ilyen jellegű fesztiválokra szakosodott online koordináló rendszer, egyfajta belső platform, ahol egy helyen lehet kezelni a vendégkoordinációt, kópialogisztikát, programokat, stábot.”*
- Néhány esetben változott a fesztivál helyszíne: *„EKF program előkészítése miatt lezárták a veszprémi Várat”;* jegy- és bérletrendszert vezettek be, *„ez a helyi lakosság számára még kedvezőbb volt”,* illetve a 2022-es évben már közbeszerzést kellett kiírni a fesztivál esetében.
- A fenntarthatóság jegyében újrahasznosított anyagból készült bevásárlótáskát vezettek be, amit meg lehetett vásárolni. *„A fenntarthatóság jegyében vászontáskát lehetett venni, ami egy többször használatos újrahasznosított bevásárlótáska volt.”*

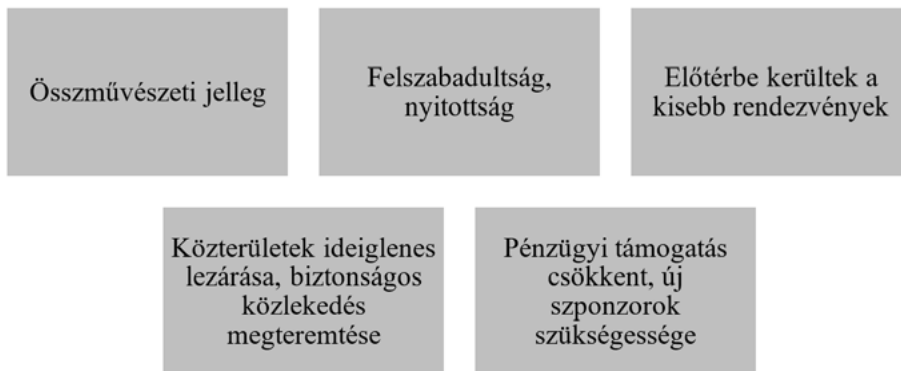
- Újításként jelent meg az egyik fesztivál esetében a kártyás fizetési rendszer bevezetése – „*a Covid miatt is így döntöttek, biztonságosabb is*”, azonban ezt elsősorban az árusok nem fogadták örömmel.

A fesztiválok tanulságai – „helyreállítás”

A jövőre vonatkoztatva a RQ4 kutatási kérdésünkben arra kerestük a választ, hogy az elmúlt időszak gazdasági és társadalmi folyamataiból a rendezvényszervezők milyen tanulságokat vontak le? Hogyan tudják a kockázatmenedzsmentben ezeket a tapasztalatokat hasznosítani (3. ábra), milyen stratégiai vagy operatív döntéseket, lépéseket terveznek?

- Két fesztivál képviselői is megfogalmazták, hogy az elszabaduló árak, infláció miatt még óvatosabban terveznek a jövő évben, azonban „*nagyon nehéz előre egy költségvetést úgy leadni, hogy nem tudjuk, hogy milyen árak lesznek*”.
- Arra számítanak, hogy „*az infrastrukturális költségek jelentősen meg fognak emelkedni a következő években, amit próbálnak azzal áthidalni, hogy biztonságosabban terveznek, és akár egy-egy drágább programot kisebbre cserélnék*”.
- A tanulságok között a szervezők megemlézték az erőteljesebb kommunikáció szükségességét, de azt is, hogy van értelme a fesztivált megrendezni, „*van értelme megmutatni a hazai termelőket, minden évben ugyanez a konklúzió nálunk*”.
- A Covid utáni időszak egyik hozadéka az is, hogy „*jobban vigyázunk az egészségünkre*”, és az „*egészség, életminőség tematikájú rendezvények*” vonzóbbak.
- A programokkal kapcsolatban merült fel egy másik tanulság: az, hogy szükség van a populárisabb zenére is: „*Szándékos volt, hogy most nem volt ilyen, de rájöttünk, hogy kell mindig ez is, olyan, aki azt a klasszikus értelemben vett bulit csinálja*”.
- Az egyik fesztiválon a szervezőknek az volt a tapasztalata, hogy „*a kevesebb látogató ellenére a vásárlóerő nem csökkent: kevesebb ember jött be, de a kevesebből többen vásároltak*”.
- Az egyik válaszadó azt emelte ki, hogy „*összművészeti lett a fesztivál. A nagyon fiatal korosztály nyitott arra, hogy merítsen ebből a nagyon sokszínű világból*”.
- Egy másik szervező szerint a pandémia utáni nyitás, a szabadság érzése meghatározó volt: „*most volt az első teljesen szabad fesztivál; sokkal felszabadultabbak, nyitottabbak az emberek. Ugyanezt látom a zenészeken is. Egy kicsit olyan, mintha a Covid-járvány nem is lett volna*”.

3. ábra: A rendezvények, fesztiválok legfőbb hozadéka a válaszadók szerint
 Figure 3: Respondents' Perspectives on the Primary Contributions of Events and Festivals

Forrás: saját szerkesztés.
 Source: own editing.

ÖSSZEFOGLALÁS: A KOCKÁZATOK ÉS KIHÍVÁSOK KEZELÉSE A RENDEZVÉNYSZERVEZŐK SZEMSZÖGÉBŐL

A pandémia időszaka, majd az azt követő gazdasági válság a kockázatok szempontjából kettős megítélésű. Egyrészt számos pozitív változást hozott a fesztiválszervezők számára: sok szervező arról számolt be, hogy a környezettudatosabb gondolkodásmód irányába történt elmozdulás, ami megerősítette a környezeti fenntarthatóságra irányuló erőfeszítéseket. Ezen erőfeszítések közé tartozik az *újratölthető pohárrendszer bevezetése, a műanyag használatának csökkentése vagy tiltása a vendéglátásban, a szelektív hulladékgyűjtési rendszer bevezetése, a látogatói (saját) palackok feltöltésére alkalmas ivóvíz biztosítása, a tömegközlekedés használatának ösztönzése és vegetáriánus ételválaszték biztosítása. Másrésztől negatív hatásokat is ki lehet emelni, hiszen az infláció, a kiszámíthatatlan gazdasági környezet a folyamatos (újra)tervezést és a kiadási oldal bizonytalan megtérülését (gazdasági fenntarthatóság) vonta maga után.*

A világhírványhelyzet mind a látogatókat, mind a szervezőket tudatosságra és felelősségteljesebb magatartásra készítette. Egyes fesztiválok a szervezők *kulacsot* adtak a meghívott VIP vendégeknek (a műanyag palackozott vizek visszaszorítása miatt) és a nyomtatás helyett digitális módon (applikáció, pdf programfüzet, social media) osztották meg a programokat. A beszállítók, alvállalkozók felé elvárás a zöldítés, azaz a környezettudatos attitűd és gyakorlat a tevékenységük során. A vendéglátás tekintetében cél a rövid ellátási lánc, a helyi termékek bemutatásának és vásárlásának (például a vásárok esetén a termelő és vásárló közvetlen kapcsolata) gyakorlati megvalósítása.

A látogatók nagyobb figyelmet fordítanak az egészségre és a biztonságra, a szervezők pedig arról számoltak be, hogy a gondolkodásmód és a szervezés megváltozott, gyakran a gazdaságilag érzékenyebb, takarékosabb megközelítés irányába. „*A népszerű fesztiválok*

hajlamosak arra összpontosítani, hogy mindent felépítsenek. A régebbi fesztiválokkal azonban leülünk, és elkezdünk beszélni 'a kevesebb több elvéről'.” Összességében a szervezők prioritásként kezelték a helyi munkatársak, szakemberek bevonását.

A kihívások átalakították a programkínálatot, kiemelve a helyi jelleget és elősegítve a családiasabb légkört, valamint sok esetben a szabadtéri terek tudatosabb használatát. A szervezők az EKF horizontális céloknak való megfelelés értelmében *önkénteseket* alkalmaztak, volt baba-mama sarok, gyerekprogramok, továbbá személyesen felvették a kapcsolatot nyugdíjas körökkel, hogy ösztönözzék őket a programok látogatására. Kifejezett fókusz volt, hogy minden korosztályt megszólítsanak.

KÖVETKEZTETÉSEK – MIKÉNT ALAKUL A FESZTIVÁLOK JÖVŐJE?

A tanulmány eredményeinek a PwC-moddal kapcsolatos korábbi kutatásokhoz képest innovatívabbá tétele érdekében további háttérinformációkkal hangsúlyoztuk az eredmények tágabb kontextusát és jelentőségét. Eredményeink betekintést nyújtanak a fenntarthatósági kockázatmenedzsment modellek elfogadásába. Az eredményeknek gyakorlati vonatkozásai is vannak, és ajánlásokat kínálnak a fesztiválszervezők számára.

A szakmai interjúk alapján elmondható, hogy a szervezők sokat tanultak az elmúlt időszak tapasztalataiból. Leggyakrabban a rugalmasság, a gyors alkalmazkodóképesség szükségességét hangsúlyozták. A világbárányhelyzet és a bizonytalan gazdasági kihívások hatására egyre inkább az online megoldások használata terjedt el, amelyek a kommunikáció, a regisztráció és az érintésmentes fizetés révén a fesztiválok világához is alkalmazkodnak. Felfedezték, hogy a rendezvények online is szervezhetőek, és esetenként több külföldi és helyi látogatót is vonzanak. A digitális világ azonban nem helyettesítheti a személyes és közös élményeket, amelyek a fesztiválmélmény szerves részét képezik.

A fesztiválszervezők véleménye szerint a munkatársakba, személyzetbe vetett bizalom egyre fontosabbá vált: a pozitív munkahelyi légkör és gondolkodásmód elengedhetetlen a rendezvényipar virágzásának fenntartásához. Fontos tanulság, hogy a rendezvényszervezőknek nagyobb körülményekkel kell eljárániuk a fesztiválok szervezése során, és a döntéseket hosszú távú perspektívában, sok esetben scenáriók felállításával célszerű meghozni. A világbárányhelyzet megerősítette annak szükségességét, hogy folyamatosan kommunikálni kell mind a személyzettel, mind a közönséggel, tájékoztatva őket a folyamatosan változó körülményekről. Az egyik interjúalany meglepő és a korábbi gyakorlattal ellentétes következtetésre jutott: „*Nem szükséges folyamatosan valami újjal előállni*”, mivel a látogatók gyakran a megszokott élményeket keresik.

Általánosságban elmondható, hogy a nehézségek, gazdasági kihívások számos pozitív fejleményt eredményeztek mind a szervezői, mind a látogatói oldalon, amelyek elősegítik a fenntarthatóságot is. A legfontosabb a szervezők fokozott tudatossága és hajlandósága a partnerség bővülésére, a helyi közösségek, vállalkozások és szállítók nagyobb mértékű bevonását eredményezte.

A kockázatmenedzsment alkalmazása a fesztiválokon egyre fontosabbá vált, mivel a rendezvényipar új kihívásokkal néz szembe. A hatékony kockázatmenedzsment stratégi-

ák növelhetik a közvélemény bizalmát a fesztiváliparban, és csökkenthetik a nagyszabású rendezvények környezeti hatását. A technológia és az adatelemzés integrálása a kockázatkezelésbe növelheti annak pontosságát és hatékonyságát, a kockázatalapú megközelítés pedig javíthatja a döntéshozatalt és biztosíthatja a rendezvények hosszú távú életképességét. A fenntartható fesztiválokkal összefüggésben a kockázatmenedzsment segíthet a szervezőknek abban is, hogy megalapozott döntéseket hozzanak a rendezvények tervezésével, működésével és a fenntarthatósági kezdeményezésekkel kapcsolatban (a szervezők felmérhetik a rendezvény lehetséges környezeti hatásait, és intézkedéseket hozhatnak azok mérséklésére).

Ezen túlmenően a fenntartható fesztiválok kockázatmenedzsmentje magában foglalhatja a vészhelyzeti tervezést és a válaszlépéseket is, például vészhelyzeti tervek kidolgozását természeti katasztrófák, közegészségügyi vészhelyzetek vagy más váratlan események esetére. Ez segít biztosítani a résztvevők biztonságát és védelmét, és megóvni a fesztiválipar hírnevét. Összefoglalva a kockázatkezelés alkalmazása a fesztiválokon alapvető fontosságú a résztvevők egészségének és biztonságának biztosítása, a fenntarthatóság előmozdítása és a rendezvények hosszú távú életképességének biztosítása szempontjából a gyorsan változó környezetben.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Jelen publikáció/kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított forrásból a 2019-1.3.1-KK-2019-00015 azonosító számú, „Körforgásos gazdasági alapokon nyugvó fenntarthatósági kompetencia központ létrehozása a Pannon Egyetemen” című projekt keretében jött létre.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aldao, Carolina – Blasco, Dani – Espallargas, Manel Poch – Rubio, Saida Palou: *Modelling the crisis management and impacts of 21st century disruptive events in tourism: the case of the COVID-19 pandemic*, *Tourism Review*, 2021/7, 929–941. <https://doi.org/10.1108/TR-07-2020-0297>
- Ásványi Katalin – Márta István: *A hazai fesztiválpia kínálata*, in: Jászberényi Melinda: *Fesztiválturizmus*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016, 82–96. ISBN 9789630597159.
- Bachman, Jarrett R. – Hull, John S.: *Understanding the Impacts of Festivals on Resident Attendees Before and During COVID-19: A First Look at the Vancouver Queer Film Festival*, TTRA Canada Conference, 2021. Elérhető: https://scholarworks.umass.edu/ttracanada_2021_conference/12 (Léptetés ideje: 2022.01.12.)
- Billore, Soniya – Anisimova, Tatiana: *Panic buying research: A systematic literature review and future research agenda*, *International Journal of Consumer Studies*, 2021/45, 777–804. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12669>
- Boccia, Stefania: *Christmas Festivities and COVID-19: A Foreseeable Risk to Anticipate*, *Frontiers in Public Health*, 2020/8, 1–3. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.639647>
- Chi, Xiaoting – Cai, Gangwei – Han, Heesup: *Festival travellers' pro-social and protective behaviours against COVID-19 in the time of pandemic*, *Current Issues in Tourism*, 2021/24, 3256–3270. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1908968>
- Davies, Karen: *Festivals Post COVID-19*, *Leisure Sciences*, 2021/43, 184–189. <https://doi.org/10.1080/01490400.2020.1774000>

- Dragin-Jensen, Christian – Kwiatkowski, Gregorz – Lien, Vilde H. – Ossowska, Luiza – Janiszewska, Dorota – Kloskowski, Dariusz – Strzelecka, Marianna: *Event innovation in times of uncertainty*, International Journal of Event and Festival Management, 2022/13, 387–405. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-07-2021-0063>
- Drury, John – Brook, Rogers – Marteau, Theresa M. – Yardley, Lucy – Reicher, Stephen – Stott, Clifford: *Re-opening live events and large venues after Covid-19 'lockdown': Behavioural risks and their mitigations*, Safety Science, 2021/139, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2021.105243>
- Duffy, Michael – Mair, Judith: *Future trajectories of festival research*, Tourist Studies, 2021/21, 9–23. <https://doi.org/10.1177/1468797621992933>
- Ernsts Ildikó – Formádi Katalin – Lőrincz Katalin: *A Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa fesztiváljainak fenntarthatósága és a COVID-19 – fókuszban a látogatói attitűdök és igények*, Comitatus, 2022, 1215-315X 32 (240), 119–128. Elérhető: http://www.mrtt.hu/files/comitatus/comitatus_2022_tavaszi.pdf
- Formádi Katalin – Hunyadi Zsuzsanna: *Helyi büszkeség vagy bosszúság?! A fesztiválok hatása a települések életében./Local pride or annoyance?! The impact of festivals on the life of municipalities*, Prosperitas, 2019/6, 95–111. https://doi.org/10.31570/Prosp_2019_04_6
- Formádi Katalin – Ernsts Ildikó – Sigmond Eszter: *COVID-19 hatása az EKF Veszprém-Balaton Régióban megrendezett fesztiválokra – kihívások és tanulságok fesztiválszervezői szemmel (The impact of COVID-19 on festivals in the EKF Veszprém-Balaton Region – challenges and lessons learned from the festival organisers' perspective)*, in: Mitev, Ariel – Csordás Tamás – Horváth Dóra – Boros Kitti (szerk.): *Post-Traumatic Marketing: Virtuality and Reality* – Proceedings of the EMOK 2021 International Conference, Corvinus University of Budapest, Budapest, 2021, 448–455. ISBN 978-63-503-8.
- Formádi Katalin – Ernsts Ildikó – Lőrincz Katalin: *Fenntartható(bb) fesztiválok a pandémia idején – a balatoni fesztiválszervezők kihívásai és tapasztalatai*, Marketing & Menedzsment, 2022/56, 81–92. <https://doi.org/10.15170/MM.2021.56.01.07>
- Gold, John R. – Gold, Margaret: *The World turned Upside Down?, Cities, Festivalization, and Uncertainty*, Built Environment, 2021/47, 417–431. <https://doi.org/10.2148/benv.47.3.417>
- Gursoy, Dogan – Kim, Kyungmi – Uysal, Muzaffer: *Perceived impacts of festivals and special events by organizers: An extension and validation*, Tourism Management, 2004/25, 171–181. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00092-X](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00092-X)
- Hanstad, Dag Viadar: *Risk management in major sporting events: A participating national Olympic team's perspective*, Event Management, 2012/16, 189–201. <https://doi.org/10.3727/152599512X13459279626683>
- Hanzlík, Jan – Mazierska, Ewa: *Eastern European film festivals: Streaming through the COVID-19 pandemic*, Studies in Eastern European Cinema, 2021/13, 38–55. <https://doi.org/10.1080/2040350X.2021.1964218>
- Hutte, Gerard Jan – Markwell, Kevin – Wilson, Erica: *An opportunity to build back better? COVID-19 and environmental sustainability of Australian events*, International Journal of Event and Festival Management, 2022/13, 440–456. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-03-2022-0019>
- Janiszewska, Dorota – Lien, Vilde H. – Kloskowski, Dariusz – Ossowska, Luiza – Dragin-Jensen, Christina – Strzelecka, Marianna – Kwiatkowski, Grzegorz: *Effects of COVID-19 Infection Control Measures on the Festival and Event Sector in Poland and Norway*, Sustainability, 2021/13, 13265. DOI: <https://doi.org/10.3390/su132313265>
- Kang, Gi-Du – James, Jeffrey: *Revisiting the Concept of a Societal Orientation: Conceptualization and Delineation*, Journal of Business Ethics, 2007/73, 301–318. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9208-0>
- Keller Krisztina – Tóth-Kaszás Nikolett: *A turizmusbiztonság megjelenése az EU tagállamainak turisztikai stratégiáiban, (The emergence of tourism safety in the tourism strategies of the EU member states)*, Vezetéstudomány, 2021/52, 32–43. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2021.06.03>

- Keller Krisztina – Kaszás Nikolett – Kovács László: *Turisztikai szolgáltatók válságra való felkészültsége a Covid19 tekintetében*, Turizmus Bulletin, 2022/22, 26–35. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2022v22n4.3>
- Khlystova, Olena – Kalyuzhnova, Yelena – Belitski, Maksim: *The impact of the COVID-19 pandemic on the creative industries: A literature review and future research agenda*, Journal of Business Research, 2022/139, 1192–1210. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.09.062>
- Leopkey, Becca – Parent, Milena: *Risk management strategies by stakeholders in Canadian major sporting events*, Event Management, 2009a/13, 153–170. <https://doi.org/10.3727/152599509790029828>
- Leopkey, Becca – Parent, Milena: *Risk management issues in large-scale sporting events: A stakeholder perspective*, European Sport Management Quarterly, 2009b/9, 187–208. <https://doi.org/10.1080/16184740802571443>
- Lőrincz, Katalin – Ernszt, Ildikó – Sigmond, Eszter: *Fenntartható fesztiválok – hangsúlyok és prioritások szervezői szemmel*, in: Mezőfi Nóra – Németh Kornél – Péter Erzsébet – Püspök Krisztián (szerk.): V. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötet, Nagykanizsa, Magyarország: Pannon Egyetem Nagykanizsai Campus, 2021, 434–443.
- Monge, Manuel – Lazcano, Ana: *Commodity Prices after COVID-19: Persistence and Time Trends*, Risks 2022/10, 128. <https://doi.org/10.3390/risks10060128>
- Orea-Giner, Alicia – Gonzalez-Reverte, Francesc – Fuentes-Moraleda, Laura: *Impacts of health crisis on Music Festivals: A qualitative approach*, International Journal of Event and Festival Management, 2022/13, 125–143. <https://doi.org/10.1108/IJEFM-12-2020-0081>
- Packer, Jan – Ballantyne Julie: *The impact of music festival attendance on young people's psychological and social well-being*, Psychology of Music, 2010, 1–18. <https://doi.org/10.1177/0305735610372611>
- Pálné Kovács Ilona: *Az önkormányzati válságkezelés és/vagy reziliencia: Szakirodalmi szemle*, Tér és Társadalom, 2023/37, 3–22. <https://doi.org/10.17649/TET.37.1.3465>
- Petrova, Mariana – Tairov, Iskren: *Solutions to Manage Smart Cities' Risks in Times of Pandemic Crisis*, Risks, 2022/10, 240. <https://doi.org/10.3390/risks10120240>
- PwC. 2020: *Building More Resilient Cities to Endure COVID-19 and Future Shocks*. Elérhető: <https://www.pwc.com/m1/en/publications/building-resilient-smart-cities-endure-covid19-future-shocks.html> (Letöltés ideje: 2023.01.12.)
- Rahman, Farah Naz – Rahman, A. K. M. Fazlur – Iwuagwu, Anthony Obina – Dalal, Kostul: *COVID-19 Transmission due to Mass Mobility Before and After the Largest Festival in Bangladesh: An Epidemiologic Study*, INQUIRY: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing, 2021, 58. <https://doi.org/10.1177/00469580211023464>
- Rentschler, Ruth – Lee, Boram: *COVID-19 and Arts Festivals: Whither Transformation?*, Journal of Arts and Cultural Management, 2021/14, 35–54. <https://doi.org/10.15333/ACM.2021.7.30.35> https://www.researchgate.net/publication/353570357_COVID-19_and_Arts_Festivals_Whither_Transformation
- Rowen, I. Ian: *The transformational festival as a subversive toolbox for transformed tourism: lessons from Burning Man for a COVID-19 world*, Tourism Geographies, 2020/22, 695–702. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1759132>
- Ryff, Carol D. – Keyes, Corey Lee M.: *The structure of psychological well-being revisited*, Journal of Personality and Social Psychology, 1995/69, 719–727. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>
- Salzburg Global Seminar: *Introduction*, in: Seidl-Fox, Susanna – Addo, Ping-Ann – Garcia, Beatriz – Hallman, Louise (eds.): *What Future for Festivals?*, Culture, Art, and Society, 2021. Elérhető: https://www.salzburgglobal.org/fileadmin/user_upload/Documents/2020-2029/2020/Session_646/SalzburgGlobal_Report_646_online_.pdf
- Smits, Roderik R: *European Film Festivals in Transition? Film Festival Formats in Times of COVID*, Report for Thessaloniki International Film Festival, Project: Online Platforms & Film Circulation. 2021. Elérhető: <https://www.onlinefilmcirculation.com/festival-report> (Letöltés ideje: 2021.05.15.)

- Szegvári Péter: *A „fenntartható kormányzás” és az országok „helyreállítási képességének” összefüggései a COVID-19 járvánnyal kialakult válsággal kapcsolatban*, Comitatus, 2022, ősz-tél, 29–46.
- Xiaoting, Chi – Heesup, Han– Seongseop, Kim: *Protecting yourself and others: Festival tourists’ prosocial intentions for wearing a mask, maintaining social distancing, and practicing sanitary/hygiene actions*, Journal of Sustainable Tourism, 2022/30, 1915–1936. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1966017>
- Ye, Yu – Su, Ching-Hui – Tsai, Chin-Hsun – Hung, Jui-Long: *Motivators of Attendance at Eco-friendly Events*, Journal of Convention & Event Tourism, 2020/21, 417–437. <https://doi.org/10.1080/15470148.2020.1776656>